

УДК 655.4

Р.С.Самотий**ВИДАВНИЧІ ЗДОБУТКИ ВЧЕНИХ
ЛЬВІВСЬКОЇ ПОЛІТЕХНІКИ (1844 – 1939)**

Історія книговидання України потребує поповнення мало дослідженим (у деяких випадках і взагалі невідомим) чималим за обсягом матеріалом, що стосується видавничої діяльності одного з найвідоміших технічних навчальних закладів Східної Європи другої половини ХІХ – поч. ХХ ст. – Львівської політехніки. Особливого значення набуває повернення в сучасний науковий обіг повних і правдивих сторінок історії видавничої справи навчального закладу, що виховував науково-технічні кадри переважно двох народів – українського і польського.

В останні десятиріччя читачеві пропонувалися рекламний проспект до 150-літнього ювілею Львівської політехніки та два довідкових видання. Біографічний довідник "Відомі вчені Державного університету "Львівська політехніка" М. Буцка [1] – підсумкова робота, що сформувалася після публікацій статей протягом 1980–1992 рр. у журналі "Дзвін", обласних та інститутській багатотиражній газетях. У ньому, окрім біографічних відомостей та окреслення наукових напрямків досліджень, частково висвітлюються видавничі здобутки кожного вченого навчального закладу. Доповнюється картина деякими відомостями з розділу "Учені інституту та їх наукові досягнення (1844–1939)" з довідника М. Буцка, В. Кипаренко "Державний університет "Львівська політехніка" [2].

Більш розгорнуті дослідження можна віднайти в польських джерелах, але вони переважно присвячені загальній історії створення і функціонування навчального закладу та його підрозділів і не приділяють належної уваги результатам науково-видавничої діяльності вчених-політехніків. Незважаючи на несистематичність і розпорошеність фактичних відомостей, які стосуються власне видавничого доробку, сьогодні саме вони уміщують найбільш повні та ґрунтовні дослідження діяльності вчених Львівської політехніки.

Серед польських видань слід виділити насамперед комплексну монографію (восьми наукових працівників Політехніки в минулому), опрацьовану з нагоди 150-річчя заснування навчального закладу – "Politechnika Lwowska 1844–1945" [7], а також

персональне монографічне дослідження діяльності Львівської політехніки З. Поплавського (одного з авторів вищезгаданої книги) – "Dzieje Politechniki Lwowskiej 1844–1945" [8].

Окремі питання, які доповнюють загальну проблематику й торкаються історії культурно-наукового оточення, видавничих осередків Львова і Галичини, знаходимо в ґрунтовних працях J. Dybiec "Mecenat naukowy i oświatowy w Galicji 1860–1918" [4], M. Konopki "Adam Dominik Bartoszewisz, Redaktor, Księgarz i wydawca Lwowski" [6], D. Adamczyka "Polskie społeczne placówki wydawnicze we Lwowie" [3].

Водночас практично відсутні дослідження, що стосуються видавців наукової продукції, яка виходила зі стін навчального закладу. Саме тому виникла потреба у систематизації та узагальненні розрізнених фактів з метою відтворення комплексної картини книговидання у Львівській політехніці й окреслення особливостей видавничого втілення наукових праць і навчальних розробок за умов відсутності власного видавництва і поліграфічної бази.

Досліджуючи видавничу діяльність Політехніки, потрібно зазначити, що найпопулярнішою формою тиражування конспектів лекцій викладачів було літографування. Виданням займалися переважно громадські організації та об'єднання навчального закладу. Згодом, коли поліпшилася фінансова підтримка з боку держави, видавати результати власних досліджень отримали змогу й окремі структурні підрозділи.

Найрезультативнішим був період 1894–1914 рр., коли з ініціативи Об'єднання професорського складу Політехніки було утворено Видавничий комітет "Політехнічної бібліотеки" і реалізовано видання основних підручників. На той час у закладі не було власної поліграфічної бази, і замовлення доводилося виконувати в міських друкарнях. Втім у цій публікації зосередимось на тій частині друкованої продукції, яка була видана поза межами Львівської політехніки, оскільки навчальний заклад через відсутність стабільного державного фінансування не мав змоги друкувати праці своїх працівників постійно.

Нечисленною, але вартою уваги була група видань, які вийшли "накладом автора". Дозволити собі таку коштовну справу, як видання власних праць, могла тільки забезпечена людина. Так, наприклад, викладач-професор Ян Кароль Зубжицький (герба Сас – шляхтич) видав у львівських і краківських друкарнях [4]

понад 30 ґрунтовних праць у галузі теорії мистецтв і пам'яток архітектури. Серед них – *"Wzory kowalstwa polskiego"* (1923), *"Arcydziała Wita Stwosza"* (1924), *"Sklepienia polskie z doby sredniowiecza i odrodzenia. Miejsce Piastowe"* (1926).

Багато для видавничої справи зробив К. Кохановський – куратор студентів лісоінженерної справи. З допомогою його було видано близько 60 підручників і конспектів лекцій. До цього спонукали захоплення улюбленою справою й активна суспільна позиція. Сам Кохановський був надзвичайно плідним автором: опублікував майже 300 праць у часописах *"Sylvan"*, *"Łowiec"*, *"Las polski"*, *"Rolnik"* і щоденній періодиці, – а міжнародний авторитет отримав завдяки об'ємній (494 с.) роботі *"Handel materiałami drzewnymi"* (1929), виданій своїм коштом у Львові.

Значно серйозніші результати забезпечувало видавниче меценатство окремих осередків, які долучалися до розповсюдження науково-технічної думки зі стін Львівської політехніки. Різні групи інтелігенції утримували громадські, некомерційні видавничі осередки. Власне, частина авторів-політехніків зверталася до таких видавництв, аби опублікувати свої наукові праці. Втім слід зазначити, що технічні науки тут фінансувалися дуже рідко, перевагою ж користувалися історичні, етнографічні та природничі. Найвідомішим видавничим осередком Східної Галичини був заклад ім. Оссолінських – Оссолінеум. Справжнього розквіту видавничої діяльності було досягнуто у 1919–1930 рр. виданням підручників для вузів і наукових праць. У виданнях з точних наук знайшли місце наслідки наукової праці вченого-гідротехніка М. Матакевича: *"Budowa jazów"* (1920), *"Regulacja rzek"* (1922). У щорічному збірнику *"Roczniki Ossolineum"* опублікував власну роботу *"Początki kultu Św. Stanisława i jego sreniowieczny zabytek w Szwecji"* (1927–1928) відомий мистецтвознавець М. Генбарович.

Серед львівської інтелігенції найчисленнішою була група викладачів різних навчальних закладів. 1868 р. вони створили Педагогічне товариство. В організації його брав участь професор Технічної академії (так називалася Львівська політехніка) К. Машковський. У 1884 р. науковці вищих навчальних закладів від'їжджали й утворили самостійну організацію – Товариство вчителів вищих шкіл (від Політехніки в нього увійшло чотири професори). В основному діяльність Товариства була зосереджена на випуску шкільних підручників. Так, побачили світ популярний підручник

з географії Є. Ромера і *"Geografia handlowa"* (1912) [3]. Було видруковано серію *"Biblioteka dla szkół przemysłowych"*, яка популяризувала професійні знання. Професор М. Лазарський опрацював *"Zasady geometrii dla użytku wyższych szkół realnych wraz z atlasem"* (1907). Можна припустити, що до випуску цієї серії долучилися й інші науковці Політехніки.

Зі зростанням видавничих обсягів було створено самостійний осередок *"Książnica Polska"* (1916), співзакладачами якого були професори Політехніки Є. Ромер і К. Вайгель. У видавничій програмі, окрім випуску навчальної та методичної літератури, чільне місце займала популяризація різних наук.

Для масової популяризації наукових досягнень видавала-ся серія *"Powzechne Wykłady Wzeczniczy Politechniki Lwowskiej"* (спочатку накладом Товариства, а потім *"Książnicy Polskiej"*). Загалом вийшло 33 назви [5]. Географічні науки популяризував Є. Ромер, редагуючи *"Prace Geograficzne"* (їх було випущено 14 назв).

Науковці Львова не тільки брали участь у роботі різних організацій, а й об'єднувались у наукові товариства, які сприяли розвитку науки, створенню відповідних умов для проведення і координації досліджень, для презентації наукових інтересів та організації дискусій.

У 1862 р. професори Технічної академії В. Кюгн, О. Райзінгер, Ф. Стжелецький, К. Машковський і Я. Франке організували Політехнічне товариство. Але згодом у зв'язку з реорганізацією Технічної академії у більш складну навчальну структуру діяльність його на деякий час була призупинена. І тільки у 1877 р. розпочало роботу Товариство кваліфікованих техніків, суто інженерне для випускників Технічної академії. Друкованим органом Товариства було *"Czasopismo Techniczne"*. При редакції функціонувало видавництво з публікації важливих науково-теоретичних праць і підручників для вищої школи. Авторами їх були політехніки М. Губер, М. Тульє, Б. Павлевський, Т. Федлер, М. Корнелля та ін. Успішно працювала Словникова комісія, метою якої було створення польської технічної термінології. Результати роботи над галузевим термінологічним словникарством висвітлювалися на шпальтах *"Czasopisma Technicznego"*. Окрім того, окремими виданнями вийшли в світ термінологічні словники: *"Słownik kolejowy"* Б. Даровського (1889), *"Słownik inżynierski"* В. Войтана (1907), з механічної технології Ю. Биковського і з хіміч-

ної Б. Павловського, з гірництва Л. Сирочинського і математики П. Дзівінського. Побачив світ перекладний термінологічний польсько-німецький і німецько-польський гірничий словник Ф. Пестрака.

У Львові діяло ще одне наукове товариство (створене у 1901 р.) – для підтримки польської науки, яке 1920 р. отримало назву Польське наукове товариство у Львові. Членство в ньому давало політехнікам фінансову підтримку у виданні власних праць. З неї користали: М. Губер "*Teorya płyt prostokątne różnokierunkowych wraz technicznemi zastosowaniami do płyt betonowych, krat belkowych i t.p.*" (1922); М. Матакевич "*Gidrologiczna miara zegloności*" (1923) та ін.

Накладом Akademii nauk Technicznych у Львові вийшли роботи В. Бужинського "*Studjum nad hipotezami wyteżenia*" (1928) і М. Матакевича "*Ogólna formuła na średnią chyzosc przyływu w tozyskach rzecznych i kanalowych*" (1925).

За видавничою підтримкою політехніки звертались у загальнопольські організації за межами Львова. Так, у Кракові 1871 р. була заснована Akademia Umiejętności (передвісник академії наук), яка ефективно займалася видавничою діяльністю, підтримкою і розвитком наук. Організація мала філії, у тому числі і у Львові. Накладом математично-природничого відділу були надруковані праці політехніків Т. Обмінського "*O cerkwiach drewnianych w Galicji*" (1913), С. Павліка "*Polskie instruktarze ekonomiczne z końca XVII i XVIII wieku*" (1926) та ін.

Видавничу підтримку науковці Політехніки знаходили і в Касі ім.М'яновського (створеній у Варшаві 1881 р.) – науковій організації, що ініціювала і фінансувала видавничу діяльність різних науково-дослідних установ. Ім'я визначного вченого-механіка професора Політехніки М. Губера пов'язане з діяльністю цієї організації: з 1903 р. він був членом-кореспондентом, а під час Другої світової війни головою Каси. Серед друкованих праць знаходимо "*Uwagi o potrzebach chemji*" (1918) С. Нементовського.

Окремо слід згадати індивідуальних видавців кінця ХІХ ст. Видання наукової, особливо технічної, літератури практично відсутнє в їхній діяльності. Не зважаючи на довготривалу видавничу роботу В. Дідушицького, відомого мецената, колекціонера і видавця, натрапляємо лише на працю Л. Жмурко "*Wykład arytmetyki*" (1864). Але поступово, натхненні ідеями позитивізму, розуміючи нагальну потребу суспільства у розвитку освіти і нау-

ки, приватні видавці й редактори долучалися до видавництва наукової літератури з різних галузей. Одним з таких видавців у Львові був А.Д. Бартошевич. За 17 років діяльності він профінансував 274 позиції назв у 415 томах [6]. Популяризацію наукового поступу він здійснював на ламах "Tygodnia literackiego". Популярні видання накладом "Księgarni polskiej" висвітлювали різноманітні теми. Окремою брошурою вийшла лекція Ю. Захаревича "Odczyt o architekturze. Wygłoszony 19 marca 1877" (1877). Було видано також підручник з геометрії професора С. Зембінського "Skladnia wykreslna (geometrija polozenia), podlug T.Reye'go" (1877) [6].

К.С. Якубовський – видавець, бібліолог, який 1898 р. розпочав видавничу діяльність зі шкільних підручників, у 1900 р. придбав найбільшу Народну друкарню і після Першої світової війни друкував книжки для спеціалістів і вищих навчальних закладів. Його накладом вийшли: "Elementy geometrii rzutowej" (1927) І. Плямітцера, переклад з німецької "Ekonomika rolnicza" (1928) В. Станкевича, "Ekologia roslin" (1932) Д. Шимкевича та багато інших.

Видавець В. Губринович розпочав свою видавничу діяльність у 1868 р., але тільки з 1909 р. почав друкувати природничу наукову літературу. Серед його накладів знаходимо: "Hodowla bydla rogatego w Polsce w zarysie" (1925) С. Павліка, "Przemysl" (1926) Е. Гаусвальда та ін.

Отож, наукова спадщина вчених Львівської політехніки знайшла значну видавничу підтримку в приватних меценатів і видавців, у різних громадських, непрофесійних і некомерційних видавничих осередках.

1. Буцко М.І. Відомі вчені Державного університету "Львівська політехніка" 1844 – 1994. Львів, 1994. 2. Буцко М.І., Кипаренко В.Г. Державний університет "Львівська політехніка". Львів, 1994. 3. Adamczyk D. Polskie społeczne placówki wydawnicze we Lwowie w dobie autonomii galicyjskiej. Kielce, 1996. 4. Dybiec J. Meczenat naukowy i oświatowy w Galicji 1860–1918. Wrocław, 1981. 5. Katalog czasopism, wydawnictw ciągłych i zbiorowych biblioteki Politechniki Lwowskiej. Lwow, 1931. 6. Konopka M. Adam Dominik Bartoszewisz, Redaktor, Księgarz i Wydawca Lwowski. Krakow, 1995. 7. Politechnika Lwowska 1844–1945. Wrocław, 1993. 8. Poplawski Z. Dzieje Politechniki Lwowskiej 1844–1945. Wrocław, 1992.